

І. М. Добржанська, к.п.н., старший викладач,
<https://orcid.org/0000-0001-5212-7028>

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ВПЛИВ ЗАКОНУ ПРО ГЕНДЕРНІ КВОТИ ДО МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. Зміна політичного статусу України в сучасному світі, перетворення її на самостійну державу призвело до свідомого перерозподілу соціальних ролей і в українському суспільстві. Існує об'єктивна необхідність зміни традиційних функціональних рольових розподілів між чоловіком та жінкою, яка не стає меншою від небажання чи нездатності суспільства усвідомити цю необхідність. У статті подано дослідження та аналіз державної політики місцевого самоврядування з використанням закону про гендерні квоти, як нові зміни до виборчого кодексу України. Актуальність цієї теми полягає в тому, що вона є мало вивченою і потребує свого аналізу дослідження з вивченням усіх нюансів впливу закону про гендерні квоти на роботу місцевих органів влади, з визначенням пріоритетів та недоліків.

Метою дослідження є аналіз проекту реалізації та зміни державної політики місцевого самоуправління, враховуючи Закон про гендерні квоти, його переваги та недоліки.

Методологія. У процесі виконання дослідження використано загальнонаукові теоретичні методи: системний аналіз – для з'ясування основних категорій дослідження; абстрактно-логічний метод – для здійснення теоретичних узагальнень та висновків про сутність впливу закону про гендерні квоти на роботу місцевих органів влади, його ефективність та особливості.

Результати. У статті зазначено результати змін виборчого процесу в Україні, а саме впровадження гендерних квот до виборчих списків політичних партій і як відбулися кадрові зміни до місцевих органів влади. Досліджено особливості застосування та результати запровадження гендерних квот до виборчого процесу різними політичними партіями та зміни, які відбулись внаслідок змін на останніх виборах до місцевих органах влади для жіночої статі.

Практичне значення. Зроблено аналіз дієвості та впливу Закону про гендерні квоти. Вказані позитивні зміни та недоліки цього Закону і як він змінив жіноче

представництво у роботі місцевих органів влади. Об'єктом дослідження є вплив Закону про гендерні квоти, як новітній суб'єкт останніх виборів до місцевих органів влади. Предметом дослідження є поняття «гендерні квоти», особливості їх впливу і функціонування в Україні.

Перспективи подальших досліджень. Оскільки Закон не досконалий і українське суспільство продовжує жити пережитками патріархального суспільства стосовно ролі жінки у політиці, особливо на рівні місцевих, обласних рад, то ця тема залишається перспективною для подальшого дослідження.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерна політика України, гендерні квоти, інституційний механізм гендерної політики, органи виконавчої влади.

Кількість джерел: 15; кількість таблиць: 1.

Iryna Dobrzanska, Candidate of Political Science, Senior Lecturer,
<https://orcid.org/0000-0001-5212-7028>
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of KNUTE,
Chernivtsi

THE IMPACT OF THE GENDER QUOTA LAW ON LOCAL AUTHORITIES

Summary

The change in the political status of Ukraine in the modern world, and its transformation into an independent state has led to a conscious redistribution of social roles in Ukrainian society. There is an objective need to change the traditional functional role division between men and women, which doesn't diminish the reluctance or inability of society to realize this need. The article presents research and analysis of the state policy of local government authorities using the law on gender quotas as new amendments to the Electoral Code of Ukraine. The relevance of this topic is in being little studied and needs its own analysis by studying all the nuances of the impact of the law regarding gender quotas on the work of local authorities, identifying priorities and shortcomings.

The purpose of the article is to analyze the project of implementation and change of the state policy of local governments using the law on gender quotas, advantages and disadvantages.

In the process of research, the following general scientific theoretical methods were used: systems analysis - to clarify the main categories of research; abstract-logical method - for the implementation of theoretical generalizations and conclusions about the essence of the impact of the law regarding gender quotas on the work of local authorities, its effectiveness and features.

The article presents the results of changes in the electoral process in Ukraine, namely the introduction of gender quotas in the electoral lists of political parties and how personnel changes have taken place in local authorities. The peculiarity of the application and result of the introduction of gender quotas in the electoral process by different political parties and what changes have occurred as a result of changes in the last elections to local authorities for women have been studied.

The author analyzed the effectiveness and impact of the law on gender quotas. The positive changes and shortcomings of this law and how it changed women's representation in the work of local authorities are indicated. The object of the study is the influence of the law on gender quotas, as the latest subject of the last local elections. The subject of the research is the concept of "gender quotas", features of their influence and functioning in Ukraine.

As the law is not perfect and Ukrainian society continues to live in the remnants of patriarchal society in terms of the women's role in politics, especially at the level of local and regional councils, this topic remains prospective for further study.

Keywords: gender equality, gender policy of Ukraine, institutional framework, executive authorities.

Number of the sources – 15; number of the tables – 1.

Постановка проблеми. Відповідно до міжнародних стандартів та рекомендацій інституційна складова Національного механізму забезпечення гендерної рівності повинна забезпечувати координацію та контроль дій органів виконавчої влади, співпрацювати з органами законодавчої та судової влади, очолюватися особою в ранзі члена уряду, фінансуватися і забезпечуватися професійно підготовленими кадрами. Важливою складовою інституційного рівня Національного механізму формування гендерної рівності є урядові структури.

Із прийняттям Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», статтю 10 цього закону визначалися повноваження КМУ у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [2]. КМУ має забезпечувати проведення єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства; приймати Національний план дій щодо впровадження гендерної рівності та забезпечувати його виконання;

розробляти і реалізувати державні цільові програми щодо міністерств та інших органів виконавчої влади щодо забезпечення гендерної рівності; організувати підготовку державної допомоги про виконання в Україні Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок; врахувати принцип гендерної рівності при прийнятті нормативно-правових актів; забезпечувати порядок проведення гендерно-правової експертизи.

Упродовж усього періоду незалежності України спостерігається хвилеподібне включення гендерної риторики до сукупності напрямків діяльності виконавчих органів влади, на які покладалося вирішення гендерних проблем [12].

Однією з таких останніх змін щодо покращення питання ролі гендерної політики був Закон України «Про місцеві вибори» [3]. До офіційного початку виборчої кампанії 2020 року були внесені зміни до Виборчого кодексу. Однією з новацій стало введення гендерних квот.

Гендерні виборчі квоти – це встановлення певного співвідношення жінок і чоловіків в органах влади або місцевого самоврядування. Це інструмент політики, спрямований на забезпечення пропорційної представленості жінок. В Україні, де близько 54% населення – це жінки, у Верховній Раді України жінки-депутати складають 20,6%.

У різних країнах застосовувалися різні види квот:

- закріплення певного відсотка місць для жінок безпосередньо в самому парламенті або інших представницьких органах;
- регулювання відсотка представників однієї статі у виборчих списках (саме такі «кандидатські квоти» закріплені тепер у нашому Виборчому кодексі);
- вибудовування балансу між статями всередині політичних партій.

Квоти можуть носити рекомендаційний, стимулюючий або обов'язковий характер, мати публічно-декларативний або законодавчо закріплений статус.

Питанням впливу Закону про гендерні квоти до місцевих органів влади як результату останніх місцевих виборів займалися такі відомі політологи та експерти з гендерної політики, як : Н. Ротар, О. Ярош, І. Цікул, Н. Стрільчук, І. Тишко, С. Войцеховська, М. Горячківська, В. Кобилянська, О. Неманежива, Я. Полянська, О. Уварова та інші.

Застосування гендерних квот у Незалежній Україні вже має свою історію. У Законі «Про місцеві вибори» 2015 року [3], за яким відбулися попередні вибори в органи місцевого самоврядування, стаття 4 наголошувала, що представництво однієї статі у виборчих списках в депутати місцевих рад у багатомандатних округах має становити не менше 30%, тобто введення тридцятивідсоткової кандидатської квоти. Однак, оскільки Закон не встановлював відповідальність за порушення цього положення, його недотримання не мало наслідком відмову в реєстрації.

Крім того, норма Закону не застосовувалася до селищного і сільського рівнів, де вибори проводилися в мажоритарних округах за системою відносної більшості. Одночасно з виборчим законодавством діючий Закон «Про політичні партії» [4] містить стимулюючу норму, що передбачає фінансове заохочення тих політичних сил, у яких серед народних депутатів-партійців представники однієї статі не перевищують 2/3.

8 жовтня 2015 року норму про «гендерну квоту» вперше включили до виборчого законодавства України. І це стало революційним для української політичної системи.

Справді дієвим механізмом стимулювання виконання гендерних квот стала ст. 175 Закону України «Про політичні партії» [4], яка передбачає, якщо партії за результатами виборів мають у своєму складі не більше двох третин однієї статі, додаткове фінансування у розмірі 10% щорічного обсягу державного фінансування статутної діяльності політичних партій, яка розподіляється порівну між політичними партіями.

Новий виборчий кодекс, який Верховна Рада ухвалила 11 липня і який має запрацювати з 2023 року, передбачає запровадження гендерних квот в Україні на рівні 40% бар'єру. Згідно з поправками до кодексу, у кожній п'ятірці партійного виборчого списку мають бути як чоловіки, так і жінки, не менше двох кандидатів кожної статі. Таких квот партії мають дотримуватися при формуванні загальнодержавного та регіональних виборчих списків кандидатів у депутати. Відповідно до статті 219, при формуванні єдиного і територіальних виборчих списків партії повинні забезпечити присутність в кожній п'ятірці місця з першого по п'яте, з шостого по десяте, тобто не менше двох кандидатів кожної статі.

Якщо число кандидатів у списку не кратне п'яти, то на останні місця необхідно буде включати кандидатів різної статі по черзі. Тобто, перша п'ятірка повинна включати або трьох жінок і двох чоловіків, або навпаки, трьох чоловіків і двох жінок. Чотири місця в списку розподіляються між жінками і чоловіками через одне, в даному випадку порівну по 2 місця представникам кожної статі.

При висуненні кандидатів у територіальні громади з кількістю виборців менше 10 тис., що регламентує стаття 220 Кодексу, партії повинні забезпечити представництво не менше 30% осіб однієї статі від загальної кількості кандидатів до відповідної ради.

Таким чином, у Виборчому кодексі законодавець запровадив для партій «гендерні квоти».

«Величезним кроком вперед» назвала впровадження квот у новому кодексі депутатка Світлана Войцеховська. Ухвалений виборчий кодекс також передбачає голосування за відкритими списками. Водночас Войцехівська зазначила, що на жаль, не були підтримані поправки, розроблені спільно з колежанками з міжфракційним об'єднанням «Рівні можливості», щодо відповідальності за недотримання квот, заборону сексизму і дискримінації в рекламі та агітації під час виборчого процесу [15].

Квоти ж краще працюють у системі з закритими списками, розповіла в коментарі BBC News Україна Олександра Голуб, голова громадської організації «Ліга захисту прав жінок» «Гармонія рівних» [15].

Водночас, слід зауважити, покарань для партій, які не дотримуються квот, ухвалений Радою виборчий кодекс також не передбачає. Понад те, деякі партії також запровадили так звані «тихі квоти», вписавши певну гендерну квоту для партійних списків до своїх статутів.

Партії, які пройшли до Верховної Ради України, надали свій список гендерних квот.

- «Слуга народу» має у партійному списку 65 жінок, що складає трохи більше, ніж 32% від загальної кількості кандидатів у списку.

- «Європейська солідарність» – 29 жінок (28%).

- Партія «Голос» серед 176 кандидатів має 49 жінок (28%).

- У списку «Батьківщини» з 206 осіб – 61 жінка (майже 30%).

- У списку Опозиційної платформи «За життя» – 60 жінок з 184 кандидатів, що становить майже 33%.

У першій десятці партії «Об'єднання Самопоміч» – 60% жінок, а от у першій десятці партії «Свобода» жінок взагалі немає. Решта партій не долають навіть і 5-відсотковий бар'єр для проходження в Раду.

У мажоритарних округах відсоток менший: з 3164 кандидатів, які йдуть по мажоритарці, лише 408 жінки, а це близько 13%.

Усього ж до нового парламенту список жіночого представництва склав 1316 кандидаток – як у списках партій, так і в мажоритарних округах. Отже, жінки складають майже 23% від загальної кількості кандидатів.

З 2015 року гендерна квота поширюється також і на місцеві вибори. Про це йдеться в Законі про місцеві вибори, що передбачає щонайменше третину жінок у виборчих списках. Такі зміни допомогли зайти до місцевих рад 55 тисячам жінок. Найбільше це вплинуло на представництво статей у сільських та селищних радах, де частково встановилася гендерна рівність.

Однак чим вищий рівень влади в Україні, тим менше жінок. На рівні міських рад жінок зараз не більше 20%, а в обласних радах – усього 10%.

Згідно з ґендерним моніторингом, який проводить Український жіночий фонд у партнерстві з Національним демократичним інститутом, міські громади очолюють 32 жінки, однак жодна серед них не зайняла посаду мера чи голови обласного центру.

На виборах до обласних рад у списках політичних партій було 43% жінок, а серед лідерів єдиних і територіальних списків – лише 16% та 21% відповідно. Щодо міських рад, то там серед кандидаток було 43%, але так само серед лідерок єдиних списків було тільки 15%, серед лідерок регіональних списків – лише 29%, і, відповідно, все це трансформувалося в 30% жінок у новообраних міських радах. Тобто, з одного боку, ми бачимо певне зростання, а з іншого – продовжуємо вважати, що цього не достатньо.

Таблиця 1

Результати виборів до міських рад за 2015 та за 2020 рр.

<i>Місто</i>	<i>Міська рада попереднього скликання, жіноче представництво, %</i>	<i>Міська рада нового скликання, жіноче представництво, %</i>
Вінниця	16,7	33,3
Дніпро	20,3	26,6
Житомир	19	40,5
Івано-Франківськ	9,5	28,6
Київ	19,2	31,7
Львів	26,6	26,8
Луцьк	21,4	33,3
Одеса	25	29,7
Полтава	14,3	31
Рівне	21,4	3,3
Суми	19	26,2
Тернопіль	19	33,3
Ужгород	8,3	23,7
Херсон	22,6	25,9
Черкаси	9,5	26,2
Чернівці	14	38

Аналізуючи дану таблицю, можна засвідчити, що збільшення гендерних квот до виборчого законодавства суттєво змінило кількісний показник жінок – депутаток до місцевих рад. Однак багато політичних партій зіткнулись із проблемою, «кого» з жіночого представництва записувати до виборчого партійного списку.

Нова виборча система має певні особливості. Уперше, крім єдиного списку, є так звані регіональні або територіальні виборчі списки, які визначають, хто потрапить до місцевої ради. І хоча в цих списках також діє квота і є вимога щодо черговості в кожній п'ятірці кандидатів, однак велике значення мають лідерські позиції, що є позитивом [5].

Недоліком є те, що новий Закон про вибори, із застосуванням обов'язкового 30% бар'єру гендерних квот, залишається не досконалим. Закон містить певні прогалини, які дозволяють партіям обходити гендерну квоту. Бувають випадки, коли партія реєструє список із дотриманням квоти, а потім кандидати вибувають і квота порушується. Не викликає здивування і той факт, що жінки частіше вибували зі списків, і навіть ті, які були обрані депутатками, з якихось причин відмовляються від мандатів. Таким чином партії до виборчого процесу виконують 30 % наповненість гендерної квоти, створюючи технічних жінок-кандидатів у депутати, а після цього просувають тих кандидатів, які вигідні партії.

Координаторка проектів Українського жіночого фонду Мілена Горячковська засвідчила, що після аналізу списку кандидатів, які вибули з виборів до міських рад великих міст, тобто Києва та обласних центрів, з'ясувалось, що 63% кандидатів, на прізвищах яких у виборчому бюлетені стояв штамп «вибув», – це жінки [5].

Парламент заохочує жінок активніше брати участь у політичному житті України. Ухваливши Закон про місцеві вибори, Верховна Рада також схвалила поправку про гендерні квоти – тепер жінок у виборчому списку має бути щонайменше третина. Експерти з

гендерних питань схвалюють таку ініціативу і зазначають: квота – тимчасовий захід, аби привчити українське суспільство до того, що є нормою для європейської практики.

Квоти необхідні, щоб привчити українське суспільство: політика – це таке ж природне і закономірне місце роботи для жінки, як і для чоловіка. Таку думку висловила голова Волинського гендерного центру Оксана Ярош [11]. Також вона додала, що найбільше побоювань зараз полягає у тому, чи не призведе гендерне квотування до того, що партії набиратимуть до своїх лав недостатньо кваліфікованих людей, аби лише дотриматись 30-відсоткового бар'єра. Натомість експерт радить, зважати політичним силам на те, що партія – це зріз суспільства, тож зовсім не складно знайти освічених і розумних людей обох статей. Ярош резюмує – це питання рейтингу та авторитету тієї чи іншої партії – які політики виступатимуть на її боці [11].

І з цим можна повністю погодитись, враховуючи факти результативності передвиборчих перегонів до місцевих органів влади.

Проте слід не забувати і продовжувати боротися з політичною культурою і формувати внутрішній гендерно чутливий порядок. Оголосити війну стереотипам – забезпечити підвищення обізнаності серед депутатського корпусу про згубність стереотипного сприйняття ролі жінок і чоловіків для досягнення рівності.

Здійснений аналіз впливу Закону про гендерні квоти до місцевих органів влади дозволяє стверджувати, що існуюча недосконала практика створення відповідних інститутів має формальний характер, оскільки не враховується когнітивна складова інституційної практики.

Прийняття у новому Законі «Про місцеві вибори» 30% гендерної квоти не пройшло непоміченим у експертних політичних і наукових середовищах. Загалом ця можливість для жінок більш активно увійти у політику оцінюється позитивно, хоча висловлюються також

певні перестороги, які притаманні такому механізму підтримувальних дій як гендерні квоти. Більшість українських політичних партій оцінюють прийняту гендерну квоту досить позитивно, демонструючи увагу до проєвропейської політики, сучасних тенденцій та цінностей сьогоднішнього суспільства, тим самим декларуючи повагу до цінності рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків. Низка партій висловила прихильно до гендерної політики держави, тобто на декларативному рівні продемонстровано прихильність до 30% гендерної квоти на місцевих виборах.

Актуальним залишається питання можливості дотримання цієї квоти. Фактично, жодна із партій не надала чітких даних про гендерний склад партії на різних рівнях. Аби не демонструвати проблему вертикальної гендерної сегрегації, яку видно навіть із сайтів партії. Жінок дуже мало серед керівного складу партій. Також партії не схильні давати обіцянок із приводу того, що 30% гендерна квота на місцевих рівнях буде виконана. Вони розуміють складнощі механізму гендерного квотування, особливо, якщо цей механізм є доволі новим для України та не супроводжувався постійною роботою із залученням жінок на рівні партій.

Аналіз місцевих виборів, які проводилися за новим законодавством, залишають бажати, кращого, це не лише про кількісні, а й про якісні зміни в політиці.

Таким чином, можна констатувати, що за останні роки ситуація з дорученням жінок до політичного життя суттєво покращилася, особливо це стосується результатів на місцях. Але все ж це є результатом квотного принципу, а не природних процесів. Тому ще є надія, що майбутні результати виборів, які кількісно і якісно змінять представництво жінок і чоловіків у Верховній Раді, насправді стануть початком якісних змін в управлінні нашим суспільством і дозволять здолати стереотипне мислення теми сексизму, адже в ньому криється неповага до прав людини, до жінок, до всіх громадян та громадянок і до громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Вірна Н. 30% жінок у виборчих списках – це можливо? Приклад Чернівців // Громадське радіо. 25 серпня 2015 р. URL: <http://hromadskradio.org/2015/08/25/30-zhinok-u-vyborchuh-spyskah-ce-mozhlyvo-pryklad-chernivciv>
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
3. Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-19>
4. Про політичні партії в Україні : Закон України № 2365-III від 5 квітня 2001 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>
5. Зелінська Н. Гендерні квоти на виборах: чарівна пігулка від сексизму чи жіночі крила громад // ZMINA. 23 листопада 2020 р. URL: <https://zmina.info/articles/ne-kilkistyua-yakistyugenderni-pidsumky-miscevyh-vyboriv/>
6. Марценюк Т.О. Жінки в українській політиці: виклики і перспективи змін. Київ : Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015. 35 с. URL: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4441>
7. Марценюк Т. Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики. Київ : Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015. 44 с. URL: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4148>
8. Місцеві вибори: очікування, сподівання, побоювання / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, 3 вересня 2015 р. URL: <http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/miscevi-vivorvannja.htm>
9. На старті місцевих виборів 2015: звіт за результатами громадського моніторингу ОПОРИ, 11 вересня 2015 р. URL: <http://www.oporua.org/news/8051-nastarti-miscevyh-vyboriv-2015-zvit-za-rezultatamy-gromadskogo-monitorynguopory>
10. Пешко К., Підвезняний М., Омельченко О. Треба, щоб всі кандидати на посаду міського голови пройшли медичну комісію // Главком. 14.08.2015. URL: <http://glavcom.ua/articles/31830.html>
11. Полянська Я. Гендерні квоти: у політичній силі має бути не менше ніж 30% жінок // Радіо «Свобода». 16.07.2015. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27132841.html>
12. Розвиток демократії в Україні: 2000-2001 / За заг. ред. Н. Лисюк. Київ : УНЦПД, 2006. С. 75.
13. Уварова О. Права жінок і гендерна рівність в Україні // Права людини в Україні: перше півріччя 2015 р. [наукове видання]. За ред. А. Б. Благої, О. А. Мартиненка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ, 2015. 184 с. URL: <http://helsinki.org.ua/files/docs/1441698504.pdf>
14. Єна Олена. Як зробити жінок більш видимими // Громадське радіо, Простір рівності. 5 квітня 2015 р. URL: <http://hromadskradio.org/2015/04/05/yak-zrobiti-zhinok-u-polititsi-bilsh-vidimimi-olena-yena>.
15. Чорноус Г. Жінки в політиці. Рада схвалила гендерні квоти – як вони змінять парламент? // BBC News Україна. 13 липня 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48637941>.

References:

1. Virna, N. (2015). 30% of women on the electoral lists - is it possible? Example of Chernivtsi. *Public Radio*, August 25, 2015. URL: <http://hromadskeradio.org/2015/08/25/30-zhinok-u-vyborchyyh-spyskah-ce-mozhlyvo-pryklad-chernivciv> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
2. *On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men*, Law of Ukraine (2005) of September 8, 2005 № 2866-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>(Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
3. *On Local Elections*, Law of Ukraine (2015) of 14.07.2015 № 595-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-19> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
4. *On Political Parties in Ukraine*, Law of Ukraine (2001) № 2365-III of April 5, 2001. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2365-14> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
5. Zelinska, N. (2020). Gender quotas in elections: a magic pill against sexism or women's wings of communities. *ZMINA*, November 23, 2020. URL: <https://zmina.info/articles/ne-kilkistyua-yakistyugenderni-pidsumky-miscevyh-vyboriv/> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
6. Martsenyuk, T.O. (2015). Women in Ukrainian politics: challenges and prospects for change. International Center for Policy Studies, Kyiv. URL: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4441> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
7. Martsenyuk, T. (2015). Gender policy of the European Union: general principles and best practices. International Center for Policy Studies, Kyiv. URL: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4148> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
8. Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation (2015). *Local elections: expectations, hopes, fears*, September 3, 2015. URL: <http://dif.org.ua/en/publications/press-relizy/misceviviborvannja.htm> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
9. At the start of the 2015 local elections: report on the results of OPORA's public monitoring, September 11, 2015. URL: <http://www.oporaua.org/news/8051-nastarti-miscevyh-vyboriv-2015-zvit-za-rezultatamy-public-monitoring-monitor> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
10. Peshko, K., Pidvezyany, M. Omelchenko, O. (2015). It is necessary that all candidates for the position of mayor pass the medical commission. *Glavkom*, 14.08.2015. URL: <http://glavcom.ua/articles/31830.html> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
11. Polyanska, J. (2015). Gender quotas: at least 30% of women should be in political power. *Radio Liberty*, 16.07.2015. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27132841.html> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
12. Ed. N. Lisyuk (2006). *Rozvytok demokratsii v Ukraini: 2000-2001* [Development of democracy in Ukraine: 2000-2001]. UCIPR, Kyiv (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
13. Uvarova, O. (2015). Women's rights and gender equality in Ukraine. *Human rights in Ukraine: the first half of 2015*. Edited by: A.B. Blagoi, O.A. Martynenko / Ukrainian Helsinki Human Rights Union. Kyiv, 2015. URL: <http://helsinki.org.ua/files/docs/1441698504.pdf> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
14. Yena, Olena (2015). How to make women more visible. *Public Radio, Space of Equality*, April 5, 2015. URL: <http://hromadskeradio.org/2015/04/05/yak-zrobiti-zhinok-u-polititsi-bilshvidimimi-olena-yena>. (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
15. Chornous, G. (2019). Women in politics. Council approves gender quotas - how will they change the parliament? *BBC News Ukraine*. July 13, 2019. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48637941>(Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).